

Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler

Eldar HASANOĞLU
Yrd. Doç. Dr., SAÜ İlahiyat Fakültesi
ehasanov@sakarya.edu.tr

Öz

Peygamberlik müessesesi Tanrıyla insanlar arasındaki irtibatı gerçekleştirme fonksiyonu taşımaktadır. Yahudi geleneğinde de nübüvvet temel müesseselerdendir. Yahudiliğe göre peygamber olmak için ilahi katmanlarla irtibatta olmak yeterli olmayıp Tanrı tarafından tebliğ vazifesiyle görevlendirilmiş olması gerekmektedir. Yahudi peygamberlik müessesesinde Hz. Musa'nın müstesna yeri olmakla birlikte önce ve sonra da peygamberlerin olduğu kabul edilir. Tevrat, Hz. Musa'dan önceki peygamberlerden sadece Hz. İbrahim hakkında nebi ifadesini kullanmıştır. Bu döneme ait diğer peygamberlerin nübüvvetleri ise rabbinik kaynaklarla sabittir. Ayrıca, Hz. Musa'dan önce diğer uluslardan da peygamber geldiği Yahudi kaynaklarında geçmektedir. Tanah'ın Neviim ve Ketuvim bölümleri peygamberlerin yazılarını ihtiva etmektedir. Burada bahsedilenlerin tamamı Hz. Musa'dan sonra yaşamış ve onun getirdiği şeriatın tebliğcisi olmuşlardır. Yahudilikte kadınların da peygamber olabileceği kabul edilir; yedi kadın peygamber vardır. En son peygamber Malaki'dir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Nübüvvet, Atalar, Hz. Musa, Peygamberler.

Prophethood and Prophets in Judaism

Abstract

The institution of prophethood carries the function of the relationship between God and humankind. It is one of the essential institutions in Judaism. According to Judaism, it is not enough to get inspiration from the divine, but, in addition, there is must be divinely order to spread the message. In Judaism Prophet Moses keeps the most privileged place among the Jewish prophets, who preceded and succeeded him. Among the prophets who came before Moses, Torah uses the expression of navi only for Abraham. The prophethood of the other prophets from this period was mentioned in rabbinic sources. Besides, Jewish sources mention that there were prophets from non-Jews in pre-Mosaic period. The sections of Neviim and Ketubim from the Tanah contain the writings of the prophets. Those all were after Moses and followed him in the message. Judaism accepts the woman as prophet; there were seven female prophets. Malachi is the last prophet in Judaism.

Key Words: Judaism, Prophethood, Patriarchs, Moses, Prophets.

Giriş

Yahudilik, Allah tarafından vahyedilmiş, kutsal kitabı olan bir dindir. Vahyin insanlara ulaştırılmasında aracılık görevi peygamberlere tevdi edilmiştir. Nübüvvet Yahudilikte temel inanç esaslarından olup Musa b. Meymun (M.S. 1135-1204) tarafından sistemleştirilen 13 maddeli inanç esaslarından 6-7. esasları teşkil etmektedir: “Tam iman ile inanıyorum ki peygamberlerin sözleri haklıdır. Tam iman ile inanıyorum ki üstadımız Musa’nın nübüvveti kesinlikle haklıdır. O, peygamberlerin hepsinden, kendisinden önce ve sonra gelen peygamberlerden üstün olmuştur.” Yahudilikte peygamberlik müessesesi uzun bir zaman dilimine yayılmış olup tarihi binyıllarla ölçülür. Farklı biçimlerde tezahürleri olan bu müesseseye ilgili çeşitli düşünceler mevcuttur. Gelenek içerisinde farklı peygamber örneklerinin bulunması ve Tanah’ta sahte ve gerçek peygamberler için aynı terim kullanılması konu hakkında tek dilden konuşmayı zorlaştırmaktadır. Hatta konuyla ilgili çalışmalarda bu durumun karışıklığa yol açtığı, bu sorunun ise sadece Yahudi teolojisinde sistemleştirilmiş peygamber anlayışını rehber tutarak aşıldığı görülmektedir.

1-Teorik Olarak Peygamberlik

Yahudi tarihi içerisinde hakkında çeşitli görüşlerin sergilendiği¹ nübüvvet müessesesinin içeriği, Tanrı ile insanlar arasındaki irtibatı sağlamak şeklindedir.² Tanah’ta hem gerçek peygamberler hem yalancı peygamberler için kullanılan terim birliği sebebiyle nübüvvet müessesesinin içeriği hakkında muğlâk ve belirsiz bir tablo ortaya çıkar.³ Tanrı insan iletişimi şeklinde telakki edilen bu müessesesinin Yahudilikte ne zaman ortaya çıktığı da belirgin değildir.⁴ Muhtemelen Musa öncesi dönem peygamberlik anlayışının biçim bakımından diğer bölge halklarının anlayışından pek de farklı olmadığını bunda etkisi vardır.⁵ Dikkat edilmelidir ki Yahudilikte

¹ Ortaçağ Yahudi filozoflarının görüşleriyle ilgili şu kaynağa başvurulabilir: Howard Kreisel, *Prophecy: the history of an idea in medieval Jewish philosophy*, (Dordrecht: Kluwer, 2001.), x + 669.

² Tesniye 5:5.

³ Bu konuyla ilgili bkz. Robert Carroll, “Prophecy and Society”, *The world of ancient Israel*, (ed.) Ronald Ernest Clements, (Cambridge University Press, 1989, 203-225), s. 209-211; Ronald Clements, *Prophecy and tradition*, (Oxford: Basil Blackwell, 1975), s. 52-53.

⁴ Walther Zimmerli, *The law and the prophets: a study of the meaning of the Old Testament*, (Oxford: Basil Blackwell, 1965), 61. Bu muğlâklık, Hz. Musa’dan önce yaşayan peygamberler var olsa da Tevrat’ın vahyedilmesiyle nübüvvet doruk noktaya varmıştır şeklinde izah ile giderilir.

⁵ Bu konuyla ilgili bkz. Johannes Pedersen, *Israel- its life and culture II*, (Atlanta: Scholar Press, 1991), 111 ve dvm.; Walther Eichrodt, *Theology of the Old Testament I*, (tr.) J.A. Baker, (Philadelphia: The Westminster Press, 1961), 296-298; Yahudi kavmi ve eski Yakın Doğu halklarının peygamber telakkisinin karşılaştırması için bkz. Joseph Blenkinsopp, *A history of prophecy in Israel*, (Louisville: Westminster John Knox, 1996), 41-48; Robert P. Gordon, *The place is too small for us: the Israelite prophets in recent scholarship*, (Eisenbrauns, 1995), 29-73. (Bu kaynaklar konuyla ilgili zengin literatür sunmaktadır.)

peygamberlik geleneği, bu ulusun tarih içerisinde farklı kültürlerle tanışmasıyla paralel olarak tekâmül süreci geçirdiği için bu müessese kendi içerisinde farkı tezahür biçimlerine sahiptir.

A. İlgili Terimler

Yahudi kutsal metinlerinde peygamber anlamında başta “*navi*/נביא” olmak üzere, “*hoze*/חזה”, “*roe*/רוא” ve “*iş ha-Elohim*/איש האלהים” terimleri kullanılmıştır.⁶ Akat’ça “çağırma” anlamında “*nabu*” fiilinden türemiş “*navi*” kelimesi Tanah’ta ilk kez “Çünkü o bir peygamberdir”⁷ şeklinde, Hz. İbrahim için kullanılmıştır. Lügat anlamda “sözcü” anlamında kullanılmasının⁸ yanı sıra Tevrat’ta bu kelime “Tanrı adına konuşan, Tanrının sözcüsü” anlamında da kullanılmıştır.⁹ Hz Musa da bu vasıfla anılarak bu bağlamda müstesna bir yeri olduğuna işaret edilir.¹⁰ “*Hoze*” (önceden gören) ve “*roe*” (gören) kelimeleri her ikisi “gören” anlamına gelip peygamberin diğer insanlardan farklı olarak ileride vuku bulacak şeyleri görmelerini, bilmelerini ifade eder. Bir “*navi*” olan Hz. Musa’nın “*iş ha-Elohim*” olarak da tanımlanması,¹¹ peygamber Gad’ın “*navi*” ve “*hoze*” olarak tanımlanması¹², “*hoze*” ile “*navi*” kelimelerinin paralel kullanılması,¹³ “*hoze*” ile “*roe*” kelimelerinin paralel kullanılması¹⁴ örnekleri bu terimlerin eşanlamlı olarak kullanıldığını göstermektedir. Nitekim bu eşanlamlılık kutsal metinlerde “*Şimdi ‘navi’ denilene eskide ‘hoze’ denilirdi*”¹⁵ ifadesiyle kesinlik kazanmakta, tarih içerisinde bu kavramların kullanımında yerdeğişme olduğunu ortaya koymaktadır. Semantik olarak bakılırsa bu terimlerin tarihsel süreç içerisinde sadece değişen eşanlamlı kavramlar olmayıp, primitif nübüvvet anlayışından belirli bir müesseseye doğru tekâmül etmiş biçimde, farklı içeriklere delalet ettikleri görülür. “*Navi*” kelimesi “sözcü” anlamına gelmesiyle, “*iş ha-Elohim*” ifadesi “Tanrı adamı” anlamına gelmesiyle diğerlerinden ayrılır. Nitekim “*navi*” kelimesiyle “*roe*” ve “*hoze*” kelimelerinin birlikte kullanılması örnekleri¹⁶ bu kelimeler arasında bir anlam farkı olduğundan haber verir. Her ikisi “gören” anlamına gelen “*hoze*” ve “*roe*” kelimeleri arasındaki fark ise vahyin gelişiyile ilgili olup kavramsal olarak birincinin daha sınırlı olup rüyaya, ikincinin ise geniş

⁶ Shalom M. Paul, “Prophets and Prophecy”, *Encyclopaedia Judaica*, XIII, 1150-1175, 1154. Yahudi kutsal metinlerde peygamberler için tasviri olarak kullanılan ifadeler için bkz. Ömer Faruk Harman, “Yahudilikte peygamberlik ve peygamberler”, *İslam Tetkikleri Dergisi*, IX, 127-161, 129-135.

⁷ Tekvin 20:7.

⁸ Çıkış 7:1.

⁹ Tesniye 18:18.

¹⁰ Sayılar 12:6-8.

¹¹ Tesniye 33:1.

¹² I. Samuel 22:5, II. Samuel 24:11 ve I. Tarihler 21:9.

¹³ Yeşeya 29:10.

¹⁴ Yeşeya 30:10.

¹⁵ I. Samuel 9:9.

¹⁶ II. Tarihler 29:25; Yeşeya 29:10.

yelpazeye sahip olup rüyete, ilahi vizyona mazhariyete işaret etmesindedir. Bundan başka "hoze" ifadesinin bir meslek ifade ediyormuşçasına "kralın göreni, David'in göreni" şeklinde kullanıldığı örnekleri¹⁷ de gözden kaçırmalıdır.¹⁸

B. Peygamberin Özellikleri

Yahudilikte peygamberlik müessesesi, kişisel tecrübe ve tebliğ yükümlülüğü olmak üzere çift kanatlı bir özelliğe sahiptir. Birinci kanat soyut karakterde olup aşkın olanla, Tanrı ile irtibattır ve kişisel bir tecrübedir. Vahiy diyebileceğimiz bu irtibat, her kes için mümkün olup Tanrıdan taşarak, kabul etme kıvamında olan insana dökülür, onu doldurur. Fakat bu yeterli olmayıp peygamber olmak için ikinci bir kanada daha ihtiyaç vardır. Pratik karakterde olan bu kanat, aşkın olanla irtibat sonucu edinilen bilgilerin insanlara tebliğ etmekle görevlendirilme olup kişisel tecrübenin içeriğinin diğer insanlara aktarılmasıdır. Nitekim Yahudi kutsal metinlerinde geçtiği üzere birçok kişi Tanrı ile iletişim halinde olsalar da öğrendiklerini tebliğle görevlendirilmedikleri için peygamber olarak görülmezler.

Yahudilikte peygamberde aranan vasıflar, mezkûr çift kanada uygun olarak, ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi, Tanrıyla irtibata denk düşecek şekilde, peygamber olmadan önceki aşamayla ilgili olup peygamber olmak/seçilmek için, bu kişisel tecrübeyi yaşamak için gereken sıfatlardır. İkincisi ise, görevlendirme kanadına denk gelecek şekilde, peygamber olduktan sonra görevle bağlıdır. İbn Meymun peygamberliğin herkes için mümkün olup hatta tabiat kanunlarınca herkesin peygamber olması gerektiğini söyler. Tevrat'ta Hz. Musa'nın dilinden "*Keşke RAB'bin bütün halkı peygamber olsa da RAB üzerlerine ruhunu gönderse*"¹⁹ pasajı bu imkâna işaret şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Yahudi geleneğine göre On Emir'den ilk iki emrin Hz. Musa'nın aracılığı olmadan tüm İsrailoğulları tarafından duyulması,²⁰ pratik boyutta Tanrı insan iletişimin imkânına işaretidir. Fakat herkes bu yükümlülüğü kaldırmak için kişisel becerisini geliştirmediğinden peygamber olamadığı gibi geliştirmiş olanların da peygamber olacağı kesin değildir. Çünkü peygamberlik insanın kendi çabasıyla kazanacağı bir ilim veya meslek olmayıp sadece Tanrı tarafından verilen bir payedir. Bu payeye adaylığa layık olmak için akli ve fiziki birtakım şartlar vardır. İlk olarak kişinin akletme yetisi ve ahlak bakımından kemal noktasında olması gerekmektedir. Bu nedenle kişi sağlıklı, ilim ve riyazet/manevi yetişme

¹⁷ II. Samuel 24:11; I. Tarihler 21:9; II. Tarihler 29:25, 35:15.

¹⁸ Kullanılmış terimlerle ilgili detaylı bilgi almak için bkz., *Theological Dictionary of the Old Testament (TDOT)*, [ed. Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Joseph Fabry], Bratsiotis, "Ish", *TDOT*, I, 222-235, 232-235; Jepsen, "Chazah", *TDOT*, IV, 280-290, 281-282, 286-290; Müller, "Nabi", *TDOT*, IX, 129-150; Fuhs, "Ra'a", *TDOT*, XIII, 208-242, 212-213, 237-239.

¹⁹ Sayılar 11:29.

²⁰ Makkoth 14a.

bakımından yüksek düzeyde olmalıdır. Tanrı bu seviyede olmayan birini peygamber seçmez. Ayrıca usule göre hikmet, güç kuvvet ve zenginlik özellikleri de kişinin peygamber seçilmesi için önem taşır. Talmud bu konuda şu kıstası sunar: “*Sekîne (şehina) yalnız zeki, güçlü, zengin ve boylu poslu adamın üzerine iner.*”²¹ Fakat bu vasıfları kendinde toplayan herkesin peygamber olmak için kesin garantisi bulunmayıp Tanrı onlar arasından en üstün düzeyde olanı peygamber seçer.²² Nübüvvetin ikinci kanadı olan vazifelendirmeyle bağlı sıfat tebliğidir. Peygamber vahyin bitişi olmayıp Tanrının sözcüsüdür, aracı konumundadır ve O’ndan aldığı mesajları insanlara iletir. Esas olan bu mesaja kendisinden bir şey katmamasıdır. İlahi mesajın katkısız ulaştırılmaması ihtimali olduğunda, mesela endişeli, kederli, sinirli gibi hallerinde peygambere vahiy gelmez.²³ Vahiy meleğinin gelmesi için uygun hal peygamberin çok neşeli, cezbe halinde olmasıdır. Bu zaman peygamberin insani kimliği ortadan kaybolarak yerini ilahi ruh doldurur.²⁴

İlginçtir ki yalancı peygamberler için de Tevrat başka bir kavram değil “*navi*” kelimesini kullanır²⁵ ama gerçek peygamberi tanımak için kriter sunar. Bu, peygamberin başka ilahlara ibadet etmeye davet etmesi ve başka ilahlar adına konuşarak gelecekteki haberlerin tahakkuk etmemesidir.²⁶ Belli olmaktadır ki bu kriterin, geçmişe ve geleceğe bakan iki yönü vardır. Geçmişe bakan yön, peygamberlik iddiasında olan kişinin tebliğinin doğruluğu, geleceğe bakan yön ise verdiği haberlerin ileride gerçekleşmesiyle ilgilidir. Geleceğe bakan yön ile değerlendirmede bulunmanın imkânsızlığına karşın, geçmişe bakan yön en kullanışlı ölçüttür. Yahudilikte peygamberlik kriterinin geçmişle ilgili yönü, süregelen kabullere karşı gelmemek şeklindedir. Mahiyeti bakımından bu kayıt, Yahudilikte geleneğin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Şöyle ki Tanrı Hz. Musa ile ilk konuştuğunda ona atalarının Tanrısı olduğunu belirtmiştir; kavmine atalarının Tanrısı tarafından gönderildiğini, Firavun’a İbraniler’in Tanrısı ile görüşüğünü demesini buyurmuştur.²⁷ Yani, Hz. Musa İbrani ulusu için yeni bir şey getirmeyip eski geleneğin izinde gitmeyi sürdürmektedir. Nitekim Hz. Musa’dan sonraki peygamberler için doğruluk

²¹ Shabbath 92a. Başka bir yerde Talmud boylu poslu yerine mütevazılığı zikrederek bu vasıfları Hz. Musa’ya dayandırır (Nedarim 38a).

²² Moses Maimonides, *The guide for the perplexed*, (tr.) M. Friedlander, 2. bsk., (New York: Dover, 1956), 219-221; Musa ibn Meymun el-Kurtubi, *Delâletü’l-hâirîn*, (thk.) Hüseyin Atay, (Kahire: Mektebetü’s-Sekâfeti’-d-Diniyye), 389-391.

²³ Maimonides, *The guide*, 227; İbn Meymun, *Delâlet*, 404. (Mesela Yusuf kayb olduğu sürece Yakup’un hayal gücü onun hüznüyle meşgul olduğu için vahiy alamamıştır.)

²⁴ Pedersen, *Israel: its life and culture*, II, 108.

²⁵ Tesniye 13:2, 4, 6; 18:20, 22.

²⁶ Tesniye 13:1-6; 18:20-22. Hz. Musa sonrası döneme ait kutsal metinlerde bu şartlar detaylı bir biçimde dillendirilmiştir. Kaynaklar için bkz. Harman, “Yahudilikte peygamberlik”, 145-147.

²⁷ Çıkış 3:6, 13, 15-16, 18.

kaydı, onun şeriatı üzerinde istikamettir ki bu da yine geleneğe bağlılığı göstermektedir. Talmud uleması da peygamberliğin şartlarına eğilerek detaylı şekilde açıklamışlar.²⁸ Yahudiliğe göre peygamberin politik lider olma zarureti yoktur; Hz. Musa'dan Samuel'e dek peygamberler politik lider olsalar da sonrakiler sadece peygamberdi.²⁹ İşaret edilmelidir ki Yahudi anlayışına göre peygamberlerin masum olması şartı olmayıp ilahi kelamı insanlara eksiksiz tebliğ etmesi esastır. Her bir insandan beklendiği gibi onların da zina, hırsızlık, yalan ve benzeri günahlar işlememeleri esas olsa da³⁰ peygamberler Tanrı tarafından günah işlemekten koruma altına alınmamışlardır. Buna binaen ismet sıfatı istisna olmakla İslami anlayıştaki peygamberlik vasıflarından sıdk, emanet, fetanet ve tebliğ sıfatlarının Yahudi anlayışta da geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

C. Nübüvvetin Mahiyeti

Yahudilikteki peygamberlik anlayışının primitiflikten sistematik bir müesseseye doğru bir tekâmül süreci geçirdiği görülmektedir. Bu, peygamber makamının Yahudi kültüründe algılanış biçimiyle alakalıdır. Aşkın olanın mesajlarını insanlara iletme, aradaki irtibatı sağlama makamu olarak telakki edilen bu müessesenin Hz. Musa'ya Tevrat'ın verilmesiyle belirli bir sistematığe eriştiği görülür. İbn Meymun bunu önceki peygamberlerin Tanrı ile iletişim içerisinde olsalar da bunu insanlara bir şeriat olarak sunmaları gerekmediğine, vahiy zincirinin son halkası olduklarına bağlar: "*Fakat onlardan hiçbiri hiçbir topluluğa 'Allah beni size şu bilgiyi vermem için gönderdi ve ... şunları yasakladı ve şunları emretti' dememiştir*".³¹ Dolayısıyla Yahudilikte peygamberlik makamı sadece Tanrıdan mesajlar almakla bitmeyip bu mesajların tebliği de esastır. Bu, sözün tam anlamıyla elçilik olup bir taraftan Tanrıyla irtibatta olma, diğer taraftan da bu irtibat sonucu bir görevlendirmenin bulunmasıdır. Bu görevlendirme, nübüvvetin kendisidir. Nitekim Yahudi anlayışına göre, peygamber sayılmasalar dahi kalp gözünün açık olması nedeniyle Tanrıdan mesaj alanlar olmuştur. Fakat aldığı mesajı insanlara tebliğ yükümlülüğü bulunmadığı için onlar peygamber görülmezler. Buna dayanarak söylenebilir ki nübüvvet her türlü bedeni isteklerin dürtüsünden kendisini kontrol edebilmekle nefsine hâkim olup idrak ve hayal gücünü geliştirerek zihnini arındırıp varlık mertebelerinin en yüksek noktasına nüfuz etmeye kadir olan idrak yetisini en üst seviyede bulunduran şuuru açıklık halindedir. Kişinin peygamber seçilmesinde önemli olan budur; bunu başaramayan ilahi katmanlara eremez, aradaki bu irtibat vahyi teşkil etmektedir. Bu bakımdan Yahudi anlayışında ilahi iletişimin belirli bir ırka, kavme

²⁸ Sanhedrin 89a-90a.

²⁹ Yehezkel Kaufmann, *History of the religion of Israel IV: from the Babylonian captivity to the end of prophecy*, (New York: Ktav, 1977), 450.

³⁰ Yeremya 23:14, 21; Hezekiel 22:25.

³¹ Maimonides, *The guide*, 231; İbn Meymun, *Delâlet*, 412.

hasredilmemiş olduğu, Yahudi olmayanlardan bile bu makama erenlerin bulunduğu görülmektedir. Örneğin Tevrat Bal'am için "hoze" fiiliyle aynı kökten olan "mahaze/görüyor" fiilini kullanmaktadır.³² Peygamber Yeremya Edom, Moav, Ammon, Sur ve Sayda krallarına yazdığı mektupta "sizin peygamberleriniz" anlamında "neveyhem" ifadesini kullanır.³³ Bunun dışında, rabbiler Yahudi olmayan kavimlerin peygamberlerinden bahsetmişlerdir.³⁴ Rabbiler onları "günahkâr" olarak niteleseler de aldıkları mesajların, tam ve mükemmel olmamakla birlikte, Tanrıdan gelen vahiy olduğunu kabul ederler.³⁵ İşaret edilmelidir ki onların tamamı Tevrat'ın vahyedilmesinden önce gelmiştir. "Rab dedi: 'Seninle bir anlaşma yapıyorum. Onların önünde öteki ulusların arasında görülmemiş harikalar yaratacağım.'"³⁶ pasajının gelmesiyle Sekîne (sehina) bir daha aralarında bulunmamıştır.³⁷ Yine aynı prensibe dayalı olarak, Yahudi geleneğinde peygamberlik sadece erkeklere has bir müessese olmayıp kadın peygamberler de bulunmaktadır.³⁸

2-Yahudilikte Peygamberlik Geleneği

Yahudi geleneğinde kabul gördüğü üzere Hz. Musa'dan önce yaşayan peygamberler var olsa da Tevrat'ın vahyiyle nübüvvet doruk noktaya varmış, dolayısıyla aslında bir hukuk ve ahlak anlayışı, şeriat sunan nübüvvet Hz. Musa ile başlamıştır. Hz. Musa'nın peygamberliğinin mahiyetinin müstesna konumunu dikkate alarak, peygamberlerin kronolojik bir esasa, ondan önceki ve sonraki dönem peygamberleri şeklinde tasnif edilmesi en sağlam metottur. Buna binaen Yahudilikte peygamberlik tarihi 3 esas döneme ayrılabilir. Birincisi Hz. Musa'dan önceki dönemdir. İkinci dönem Hz. Musa dönemi olup Tora/Tevrat bu dönemde verilmiştir. Üçüncü dönem, kutsal metin koleksiyonunun 2. bölümünü teşkil eden Neviim/Peygamberler kitabında geçen peygamberler dönemidir ve bunların tamamı Hz. Musa'dan sonradır.

A. Hz. Musa Öncesi Dönem:

Hz. Musa öncesi dönemde de peygamberliğin izlerini sürmek mümkündür. Nitekim Kitab-i Mukaddes bu konuda ışık tutmaktadır. Fakat Yahudi anlayışa göre vahye mazhar olmak peygamber olmak için yeterli olmadığına göre Tevrat'ta bu ilahi lütufla taltif edilen bazı figürler peygamber sayılmaz.

³² Sayılar 24:4.

³³ Yeremya 27:9. Bir sonraki pasajda onların yalan haber verdikleri belirtilir.

³⁴ *Seder Olam: The rabbinic view of Biblical chronology*, (tr.) Heinrich W. Guggenheimer, (Jason Aronson Inc, 1998), 189-190; Baba Bathra, 15b.

³⁵ Genesis Rabbah, LII:5; Leviticus Rabbah I:13, *Midrash Rabbah*, (ed.) H.Friedman, Maurice Simon, (London: Soncino Press, 1939).

³⁶ Çıkış 34:10.

³⁷ *Seder Olam*, 190.

³⁸ Megillah 14a.

Mesela Âdem Tanrı ile konuşmasına,³⁹ hatta buyruklar almasına⁴⁰ rağmen peygamber olarak görülmez. Nitekim Tevrat'ta Tanrı ile Kâin/Kabil arasındaki konuşma da nakledilir.⁴¹ Nuh'un Tanrının gözünde lütuf bulması,⁴² ilaveten Tufandan sonra buyruklar alması belirtilmesine⁴³ rağmen peygamber olarak görülmez.⁴⁴ Bu bakımdan peygamberlik müessesesinin Yahudilikte ne zaman ortaya çıkmasının muammalı bir konu olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵ İlaveten, Yahudilikte peygamberlerin sayısı bile kesin değildir. Talmud'da anlatıldığına göre İsrailoğulları içerisinde çıkmış peygamberlerin sayısı, Mısır'dan çıkanların sayısının iki katı olup sadece gelecek nesiller için ibret alınacak şeyler söyleyen peygamberlerin mesajları kayda geçirilmiştir.⁴⁶ Tevrat'ta anlatıldığına göre Mısır'dan çıkarken Yahudilerden sadece erkeklerin sayısının 600.000 olduğunu⁴⁷ dikkate aldıkta İsrailoğulları peygamberlerinin sayısı 1.200.000 kusuru buluyor ki bu abartılı bir rakamdır.

Hız. Musa'dan önce yaşayan ve Yahudi geleneğinde Atalar kavramıyla bilinen Hız. İbrahim, Hız. İshak ve Hız. Yakup'la⁴⁸ ilgili Tevrat'ta sadece Hız. İbrahim için "peygamber/navi" ifadesi açıkça kullanılmıştır.⁴⁹ Diğerlerinin peygamberliği ise Tevrat'ta açık ifadeyle belirtilmemiş olsa da, kronolojik olarak daha sonraki döneme ait olan Mezmurlar sifrinde Atalar hakkında "Benim peygamberlerim/neviay" ifadesi kullanılmıştır.⁵⁰ Nitekim Yahudi akidesinde Atalar'ın peygamber olduğu kabul görmüştür. Ancak onların peygamberliği Hız. Musa'nın peygamberliği mesabesinde olmadığına dikkat edilmelidir. Çünkü Atalar döneminde Tanrı bir şeriat vermediği gibi özel adı olan Yahve kelimesini belirtmemiştir. Nitekim bu dönemde putperestliğe karşı toplu savaş açma olgusu da kaynaklarda geçmemektedir.⁵¹ İbn Meymun Hız. Musa'dan önceki peygamberler hakkında bahsederken Şem, Eber, Nuh, Metuşaleh ve Enoh'u da saymakta ama "onlardan hiçbiri 'Beni size Allah gönderdi ve ... şunları yasakladı ve şunları

³⁹ Tekvin 2:16-17, 3:9 ve dvm.

⁴⁰ Yahudi geleneğinde kabul edildiğine göre Nuh Kanunları toplusundan ilk altı buyruk Âdem'e verilmiştir. Sanhedrin 56a ve dvm; Genesis Rabbah, 16:6.

⁴¹ Tekvin 4:6, 9 ve dvm.

⁴² Tekvin 6:8.

⁴³ Tekvin 9:4 ve dvm. Âdem'e verilen buyruklara bir yeni buyruk daha eklenerek Nuh'a verilmiştir.

⁴⁴ İşaret edelim ki peygamberlerin kimler olduğu hakkında Yahudilikte çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ünlü Yahudi düşünür Musa b. Meymun Şem, Eber, Metuşaleh ve Enoh ile birlikte Nuh'un da peygamber olduğunu zikreder. (Maimonides, *The guide*, 231; İbn Meymun, *Delâlet*, 412.)

⁴⁵ Zimmerli, *The law and the prophets*, 61.

⁴⁶ Megillah 14a.

⁴⁷ Çıkış 12:37.

⁴⁸ Berakoth 16b.

⁴⁹ Tekvin 20:7.

⁵⁰ Mezmurlar 105:5-15.

⁵¹ Yehezkel Kaufmann, *The religion of Israel from its beginnings to the Babylonian exile*, (tr.) Moshe Greenberg, (London: George Allen and Unwin, 1961), 222.

emretti' dememiştir" diyerek⁵² onların şeriat getirmediğini ifade etmekte, Yahudi peygamber anlayışında Hz. Musa'nın merkeziliğini vurgulamaktadır.⁵³ Antropolojik olarak bakıldığında Tanrı tarafından etnik bir ahitleşmeye mazhar olmakla ilk tohumları atılan Yahudi kavminin nübüvvet anlayışı Hz. İbrahim ile birlikte ortaya çıkar. Aslında bu, Yahudi ırkının tarih sahnesine çıkmasıyla paraleldir. Çünkü önceki ahitlerden farklı olarak Tanrının Hz. İbrahim'le yaptığı ahit⁵⁴ artık özel bir mahiyet kesp edip karşılık olarak verilen mükâfat da sadece Yahudi ırkına yöneliktir.⁵⁵ Hz. İbrahim'le aynı fonksiyona sahip olsalar da Hz. İshak ve Hz. Yakup'la ilgili Tevrat'ta "peygamber" ifadesi kullanılmamış ama Hz. İbrahim'le yapılmış vaat onlara da tekrarlanmıştır.⁵⁶

Sina vahyi öncesi dönemle alakalı ilginç olan başka bir konu, bu dönemde Tevrat kurallarının bilinmesidir.⁵⁷ Bu konu, Sina vahyi öncesi dönem hukuk düşüncesinin ilahi kaynağa, vahye dayanması bakımından önemlidir. Bu bağlamda kabul edilen temel figür, kronolojik olarak daha önce Tanrıyla ahitleşerek buyruklara mazhar olan Hz. Âdem ve Hz. Nuh değil, Hz. İbrahim'dir. Sebep olarak Hz. Âdem'in hukuki muhakemesinin zayıf olup farazi meseleleri bilmemesi yüzünden ilahi hukukta derinleşmemesi, Hz. Nuh'un müfsit bir toplumla karşı karşıya kalmasıyla tuhaf bir biçimde ilahi yargıya karşı sessiz kalması, evlatlarının ise Nuh Kanunları'nda saklı olan farazi meseleleri açma konusunda azimle devam etmedikleri gösterilir. Böylece, hukuk düşüncesinin başlaması da Hz. İbrahim'e nispet edilir.⁵⁸ Nitekim Tevrat'ta ilahi hukukun sistemli bir biçimde ilk kez Hz. İbrahim'le birlikte zikredildiği görülmektedir.⁵⁹ Dikkat edilmelidir ki rabbiler Hz. İbrahim'in Tevrat kurallarının tamamını bildiği ve uyduğu görüşündeler.⁶⁰ İlâveten Hz. İshak'ın babasından eğitim aldığı, hatta ondan daha çok bilgili

⁵² İbn Meymun, *Delâlet*, 411-412.

⁵³ Yahudi düşüncede Sina vahyi öncesi dönem peygamberlik anlayışı, ayrıca Atalar'ın Tevrat kurallarını bilmelerine rağmen karşıt uygulamalarda bulunmaları gibi konular başka bir araştırma konusudur. Bu konuda bkz., Eldar Hasanov, *Yahudi ahit geleneğinde Nuh Kanunları ve Nuhilik*, (MÜİF, yayınlanmamış doktora tezi, 1995), 136 ve dvm.

⁵⁴ Yahudi düşüncesinde ahit anlayışı merkezi yere sahip olup kutsal metinlerin kutsiyeti, peygamberlik, seçilmişlik, Arz-ı Mevut, Mesih'in gelişiyle dünyaya egemenlik, dini liderin otoritesi ve s. gibi kavramlar bunun üzerine bina edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Hasanov, *Yahudi ahit geleneğinde Nuh Kanunları*, 25-32.

⁵⁵ Tekvin 12:6-7, 15:7, 18-21.

⁵⁶ Tekvin 26:3, 24; 28:13-15. Bu konuda bkz. Mustafa Sinanoğlu, *Kitab-i Mukaddes ve Kur'an-ı Kerimde Nübüvvet*, (MÜİF, yayınlanmamış doktora tezi, 1995), 98-99, 105-110.

⁵⁷ Atalar'ın Sina vahyi öncesi dönemde ilahi hukuku bilmeleri meselesi başka bir araştırma konusudur. Burada, vahyi ilgilendiren yönü ele alınmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Hasanov, *Yahudi ahit geleneğinde Nuh Kanunları*, 132 ve dvm.

⁵⁸ Steven Wilf, *The Law before the Law*, (Lexington Books, 2008), 91-92.

⁵⁹ "Çünkü İbrahim Benim sözümü dinledi. Uyarılarıma, buyruklarıma/mitzvotay/מצוותי, kurallarım/hukotay/חוקותי ve öğretilerime/torotay/תורתך bağlı kaldı." (Tekvin 26:5)

⁶⁰ Yoma 28b; Kiddushin 82a; Lekh-Lekha 1, 14, Wayyiggash 12, *Midrash Tanhuma I*, (tr.) John T. Townsend, (New Jersey: Ktav, 1989).

olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁶¹ Bundan başka Hz. Yakup da eğitim olarak yazılı vahyin yanı sıra sözlü vahyi de bilmiş, “*kutsal metinler, Mişna, Halaha ve Aggada türü midraş* (ahkâm ve rivayet tarzında yorumlar) alanında uzman olmuştur”.⁶² Bunlardan çıkan sonuca göre rabbiler, vahyedilmeden önce de Tevrat’ın Atalar tarafından bilindiğini ve uygulandığını düşünmüşler. Ne var ki Tevrat kendisi Sina vahyi öncesi dönemde Atalar’ın Yahudi şeriatına uymayan bazı davranışlarını nakleder. Hz. İbrahim’in misafirlerine helal gıda kurallarına uygun olmayan yemek ikram etmesi,⁶³ Hz. Yakup’un aynı zamanda kız kardeşlerle evli olması,⁶⁴ Hz. Musa’nın babası Amram’ın teyzesi Yoheved ile evlenmesi⁶⁵ bunlardan bazılarıdır. Ünlü din âlimi Ramban⁶⁶ Hz. İbrahim’le ilgili yukarıda işaret edilmiş pasajın tefsirinde, bu tarz davranışları toplayarak, kendinden önceki ünlü din âlimi Raşi’dan⁶⁷ de faydalanarak, bunları açıklamaya, aradaki karşıtlığı telif etmeye çalışmıştır.⁶⁸

Bu dönemle ilgili dikkat çeken başka bir nokta yabancı kavimler için de peygamberlik müessesesinin Yahudi kaynaklarda kabul görmüş olmasıdır. Bu peygamberler Moab’lı Bal’am ve babası Beor, Oz’lu Eyüp, Yemen’li Elifaz, Şuh’lu Bildad, Naama’lı Sofar, Bûz’lu Elihu b. Berahel’dir.⁶⁹ Onlar Hz. İbrahim ile Hz. Musa arasındaki dönemde bulunan bu peygamberler olup dünya halklarına gönderilmiştir. Tevrat’ın verilmesiyle bu müessesenin ortadan kalktığı görülmektedir. Rabbiler bunu “*Rab dedi: ‘Seninle bir anlaşma yapıyorum. Onların önünde öteki uluslararası görülmemiş harikalar yaratacağım.’*”⁷⁰ pasajının gelmesiyle birlikte *Sekîne’nin* (şehina) yabancılar arasından kalktığı şeklinde açıklarlar.⁷¹

B. Hz. Musa ve Sonrası Dönem:

Peygamberler içerisinde en yüksek makamda Hz. Musa yer almaktadır.⁷² Bu, onun Tanrı ile olan iletişiminin en yüksek düzeyde olmasından, iletişime

⁶¹ Exodus Rabbah I:1, II:6, *Midrash Rabbah*, (ed.) H.Friedman, Maurice Simon, (London: Soncino Press, 1939).

⁶² Eliyyahu Rabbah, 29, *Tanna debe Eliyyahu: the lore of the school of Elijah*, (tr.) William Braude, Israel Kapstein, (Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1981).

⁶³ Tekvin 18:7-8.

⁶⁴ Tekvin 29:23-30.

⁶⁵ Çıkış 6:20

⁶⁶ Rabbi Moşe b. Nahman (1194-1270). Yahudi geleneğinde din adamlarının adlarının baş harfleriyle çağrılması yaygındır.

⁶⁷ Rabbi Şlomo Yitzhaki (1040-1105).

⁶⁸ Bkz. Ramban-Nachmanides, *Commentary on the Torah: Bereishis II*, (Brooklyn: Mesorah Publications, 2005), 29-34.

⁶⁹ *Seder Olam*, 189-190; Baba Bathra, 15b.

⁷⁰ Çıkış 34:10.

⁷¹ *Seder Olam*, 190.

⁷² Hz. Musa’nın üstünlüğü Tevrat tarafından belirtilir. Rabbiler Hz. Musa ile birlikte peygamber Yeşeya’yı da “peygamberlerin en büyüğü” olarak nitelerler. Deuteronomy Rabbah, II:4, *Midrash Rabbah*, (ed.) H.Friedman, Maurice Simon, 1939.

geçmek için hiçbir vasıtaya gerek duymamasından dolayıdır. Aralarındaki farktan dolayı İbn Meymun peygamberlik hakkında konuşurken sözlerinin diğer peygamberlerle bağlı olduğunu vurgular.⁷³ Tevrat şöyle demektedir: “RAB onlara seslendi: sözlerime kulak verin: eğer aranızda bir peygamber varsa, Ben RAB kendimi ona rüyette tanıtırım, onunla rüyada konuşurum. Ama kulum Musa öyle değildir. O bütün evimde sadıktır. Onunla bilmecelerle değil, açıkça, yüz yüze konuşurum.”⁷⁴ Nitekim bu tarz iletişim başka kimseye nasip olmadığını da yine Tevrat kendisi söylemektedir: “O günden bu yana bütün İsrailoğulları arasından Musa gibi RAB’bin yüz yüze görüştüğü bir peygamber çıkmadı.”⁷⁵

Hız. Musa’nın M.Ö. 13. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı, doğumunun II. Seti zamanında olup tebliğinin II. Ramses zamanında başladığı varsayılır. Kutsal metinlerde anlatıldığı üzere, Mısır’da Levi soyundan olan anne babadan doğmuş, Firavun’un sarayında büyümüş, birisini öldürmesi üzere saraydan kaçıp Midyan’a gitmiş, orda Reuel’in/Yetro’nun kızı Tzippora ile evlenmiş, evlat ve servet sahibi olmuş, ilahi emir üzerine Mısır’a dönerek İsrailoğulları’nı Firavun zulmünden kurtarmış, Tevrat vahyine mazhar olmuştur. Hız. Musa döneminde öz ağabeyi Hız. Harun ve üvey ablası Miryam da peygamber olmuştur. 120 yaşında vefat etmiş Hız. Musa, peygamberler arasında en yüksek makamı tutmaktadır. Tanrı onunla direkt yüz yüze konuşmuş, Tanrı iradesinin taşıyıcısı, ilahi yasa Tevrat ona verilmiş, dolayısıyla bu müesseseye en mükemmel örneğini onda bulmuştur.⁷⁶

Hız. Musa’dan sonra Tanrı Yuşa (Yehoşua) bin Nun ile konuşmuş, böylece nübüvvet müessesesi devam etmiştir. Genel olarak peygamberler her zaman Hız. Musa’nın çizgisinde gitmiş, kendilerini yeni bir şeriat veya ahlak sistemi söylevinin başlatıcısı gibi görmemişler. Tersine, peygamberler Hız. Musa çizgisinden ayrılmakla düşülen ahlaki bozgunluğu kınamış, Hız. Musa tarafından tebliğ edilmiş doğru yola dönmeye ve Tanrı ile yapılmış ahdin şartlarına uymaya davet etmişler. Dolayısıyla onların temel mesajlarının İsrailoğulları ile Tanrı arasındaki ahdi yeniden tesis etmek olduğu görülür.⁷⁷ Talmud bu durumu, “bundan itibaren peygamberler hiçbir yenilik yapamazlar”,⁷⁸ “peygamberler Tevrat’ta yazılanlardan zerre kadar ne bir şey götürebilir ne de ekleyebilirler”⁷⁹ şeklinde ifade etmektedir.

Kutsal metinlerin ikinci koleksiyonunu teşkil eden Peygamberler/*Neviim* bölümünde Hız. Musa’dan sonraki peygamberler hakkında bilgi verilir. Bu koleksiyon kronolojik bakımdan ilk peygamberler ve sonraki peygamberler dönemi olmak üzere iki temel döneme ayrılıyor. M.Ö. 8. yüzyılın ortalarına

⁷³ Maimonides, *The guide*, 223-224; İbn Meymun, *Delâlet*, 398.

⁷⁴ Sayılar 12:6-8.

⁷⁵ Tesniye 34:10.

⁷⁶ Kutsal metinler Çıkış 2’den başlayarak Hız. Musa hakkında bilgi vermekteler.

⁷⁷ Ronald E. Clements, *Prophecy and covenant*, (SCM Press, 1965), 16; Zimmerli, *The law and the prophets*, 62.

⁷⁸ Shabbat 104a.

⁷⁹ Megillah 14a.

dek devam eden ilk peygamberler döneminde Yeşu, Hâkimler, (I-II.) Samuel, (I-II.) Krallar kitaplarında anlatılan peygamberler yaşamışlar. Bu dönem peygamberleri mesajlarını yazıya dökmeden, sözlü olarak anlatmışlar.⁸⁰ Mesajları kendileri veya yanındakiler tarafından kaleme alındığından yazar peygamberler şeklinde de adlananlar ise ikinci döneme aittirler. Amos'tan Malaki'ye dek süren bu dönem klasik peygamberler dönemi de adlandırılır.⁸¹ Bu ikinci dönem peygamberleri yine kendi aralarında büyük peygamberler ve küçük peygamberler şeklinde tasnif edilir. "Küçük" tabiri bu peygamberlerin derece bakımından diğerlerinden aşağıda olduğunu ifade etmeyip yazdıkları kitapların hacmine göre böyle adlandırılmışlar. Dikkat edilmelidir ki bu dönemlerle ilgili günümüzde kullanılan "ilk ve sonraki" tabirlerinin içeriği Talmud ulemasının kullandığı tabirden farklıdır. Talmud uleması I. Mabedin dağılmasına kadarki sürede gelen peygamberleri ilk peygamberler adlandırıp "sonraki peygamberler" dediklerinde Sürgün sonrası dönem peygamberler olan Hagay, Zekeriya ve Malaki'yi kastetmişler.⁸²

İlk peygamberlerle sonraki peygamberler arasındaki ayırım sadece kronolojik ve mesajın kayda alınması bakımından olmayıp biçim ve içerik bakımından da farklılaşmaktadır. İlk dönem peygamberleriyle ilgili başta işaret edilmesi gereken nokta, Hz. Musa'dan Samuel'e dek olan peygamberlerin politik bir güce de sahip olmalarıdır. Hz. Musa'dan sonra Yeşu İsrailoğulları'na liderlik ederek savaşı yönetmiş, Kenan topraklarını ele geçirmiş ve toprakları İsrailoğulları arasında taksim etmiştir. Ayrıca Samuel'in Saul'u ve David'i kral seçmesi⁸³ buna örnek gösterilebilir.⁸⁴ Özellikle bu dönemle ilgili kutsal metinlerde geçen ilginç bir ifade, "peygamberlikte bulunmak" olarak çevrilen "nebileşmek/hitnave/התנבא" ifadesidir. Bu fiil "nava/נבא" kökünden türemiştir ve "Tanrının ruhunun kişinin üzerine inmesiyle başka bir kişiliğe bürünme" olgusunu ifade eder. İçerik bakımından "hâl olarak peygamberleşmek, geçici bir biçimde ilahi katmanlarla irtibat hâlini yakalamak" anlamlandırılabilen bu ifade "cezbe" şeklinde telakki edilebilir.⁸⁵ Hz. Musa döneminde bile bunun örneği vardır⁸⁶ ve sonradan da devam etmiş, dönemin karakteristiği halini almıştır.⁸⁷ Bu hali yakalamak için dış unsurlardan, genel olarak müzik aletlerinden

⁸⁰ Kaufmann, *History of the religion of Israel*, 343.

⁸¹ Clements, *Prophecy and covenant*, 27. Çalışmanın sonunda peygamberlerin listesi verilecektir.

⁸² Talmud'dan örnekler için bkz., Nahum M. Sarna, "Bible", *Encyclopaedia Judaica*, 814-836, 820-821.

⁸³ I. Samuel 9-10, 16.

⁸⁴ Kaufmann, *History of the religion of Israel*, 263-265; Zimmerli, *The law and the prophets*, 63-64; Clements, *Prophecy and covenant*, 28-29.

⁸⁵ Kullandığımız Türkçe tercüme nüshada bu ifade "oynayıp coşmak" şeklinde çevrilmiştir: I. Samuel 19:20. (*Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Anlaşma*, İstanbul: Kitab-i Mukaddes şirketi, 2001.)

⁸⁶ Sayılar 11:25-27.

⁸⁷ Kaufmann, *History of the religion of Israel*, 275. Bu, komşu halkların peygamber kültürünün muhtemel bir kalıntısı şeklinde yorumlanmıştır. (Zimmerli, *The law and the prophets*, 61-62.)

faaydalanıldığı da görülmektedir.⁸⁸ Ayrıca ilk peygamberler döneminde, toplu halde faaliyet vardı. Bu olgu, M.. 9. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bir peygamberin önderliğinde toplanan bu grup "peygamber oğulları" anlamında "*bene ha-neviim*" adlandırılıyordu⁸⁹ ve sayıları 50-100' bulurdu.⁹⁰ Nitekim Saul'un karşılaştığı topluluk da böyle bir topluluktu.⁹¹ Gelecektek haber verme olgusu bu dönem peygamberlerinde sık sık görülür.⁹² Hatta bu dönemde peygamberlik sanki bir meslek olmuştur; krallar tarafından sık sık görüşlerine başvurulduğu gibi⁹³ krallara özel peygamber figürlerine rastlanır. Mesela kutsal metinler peygamber Gad hakkında "David'in grcs (peygamberi)" ifadesi kullanır.⁹⁴ Kral Süleyman'ın yaptıkları Natan ve Ahiya tarafından kaleme alınmıştır.⁹⁵ Peygamber İddo hem kral Süleyman'ın hem de kral Rehavam'ın yaptıklarını kayda almıştır.⁹⁶ İçerik olarak dikkat çeken başka bir yön mesajlarda milliyetçi konuların ağırlık teşkil etmesidir. Tanrı adını sadece İsrailoğulları'na belirtilmesi, İsrailoğulları'nın yaşadığı toprakların kutsal olması ama buna karşın paganların topraklarının günahlarla kirlendiği bunlara örnek gösterilebilir.⁹⁷ Buna karşın klasik dönem peygamberliğinde temel içerik genel ilahi hitap olup dinden uzaklaşmaya ve ahlaki çöküntüye yönelik olmuştur.⁹⁸

Yahudilikte dikkat çeken başka bir olgu kadın peygamberlerin olmasıdır. Geleneksel olarak kabul edildiğine göre yedi kadın peygamber olmuştur. Bunların bazıları ismen Kitab-i Mukaddes'te zikredilip bazıları da rabbiler tarafından peygamber sayılmıştır. Kitab-i Mukaddes kadın peygamber anlamında "*nevia/נביאה*" kelimesini kullanır. Bu vasıfla zikredilenler Miryam⁹⁹, Devora¹⁰⁰ ve Hulda¹⁰¹ olup ayrıca Yeşeya peygamber de eşi hakkında bu ifadeyi kullanmıştır.¹⁰² Nehemya'nın dilinden Noadya için "*nevia*" ifadesi kullanılmışsa da, metnin siyak ve sibakından anlaşıldığı üzere, Noadya gerçek peygamber değildir.¹⁰³ Talmud ise daha geniş liste sunarak kadın peygamberlerin Sara, Miryam, Debora, Hanna, Abigail,

⁸⁸ II. Krallar 3:15; I. Tarihler 25:1.

⁸⁹ Kaufmann, *History of the religion of Israel*, 275-276.

⁹⁰ I. Krallar 18:4, 22:6.

⁹¹ I. Samuel 10:5, 10-11.

⁹² Kaufmann, *History of the religion of Israel*, 276-277.

⁹³ I. Krallar 22; II. Krallar 3:11-19.

⁹⁴ II. Samuel 24:11; I. Tarihler 21:9; II. Tarihler 29:25.

⁹⁵ II. Tarihler 9:29.

⁹⁶ II. Tarihler 9:29, 12:15.

⁹⁷ Kaufmann, *History of the religion of Israel*, 344.

⁹⁸ Bu iki dönem arasındaki karşılaştırma için bkz. Paul, "Prophets and Prophecy", 155-167.

⁹⁹ ıkış 15:20.

¹⁰⁰ Hâkimler 4:4.

¹⁰¹ II. Krallar 22:14; II. Tarihler 34:22.

¹⁰² İşaya 8:3.

¹⁰³ Nehemya 6:14. Nehemya burada diğer "peygamberler" ve Noadyah'a beddua etmektedir.

Hulda ve Ester olduğunu belirtmekte, peygamber sayılma sebeplerini Kitabı Mukaddes'ten pasajlar göstererek delillendirmektedir:¹⁰⁴

C. Peygamberlerin Adları

Yahudilikte peygamberlerin kimler olması konusundaki görüşler çeşitlidir ve kaynaklar bu konuda tatmin edici bilgi sunmamaktalar. Talmud İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerin toplam sayısının 55 olduğunu, bunlardan yedisinin kadın olduğunu belirterek kadın peygamberlerin adlarını belirtse de 48 erkek peygamberin adlarını belirtmez. Bu yüzden peygamberlerin kimliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kaynağının *Seder Olam*¹⁰⁵ olduğunu belirten Raşi şu listeyi sunar:¹⁰⁶

1	İbrahim	2	İshak	3	Yakup
4	Musa	5	Harun	6	Yuşa
7	Pinhas	8	Yael	9	Elkanah
10	Eli	11	Samuel	12	Gad
13	Natan	14	David	15	Suleyman
16	İddo	17	Mihayihu	18	Ahiya
19	Yehu b. Hanani	20	Hiziel	21	Eliezer b. Dedo
22	Hosea	23	Amos	24	Mika
25	Amoz	26	Eliya	27	Elişa
28	Yona	29	Yeşaya	30	Yoel
31	Nahum	32	Habakkuk	33	Tzefanya
34	Uriya	35	Yeremya	36	Hezekiel
37	Daniel	38	Baruh b. Neriya	39	Seraya b. Mahseya
40	Haggay	41	Zekeriya	42	Malaki
43	Mordehay Bilşan	--	--	--	--

Raşi bu listedekilerden Daniel'in aslında peygamber olmadığını, onun yerine listeye Şemayah'ın eklenmesi gerektiğini söyler. İki peygamberin kimliğiyle ilgili Raşi "hiçbir bilgim yok" diyor. Talmud'a yazdığı şerhte

¹⁰⁴ Megillah 14a.

¹⁰⁵ M.Ö. 160 yılları civarında Tanna Yose b. Halafta tarafından kaleme alınmış tarih kitabı.

¹⁰⁶ Peygamberlerin adlarıyla ilgili aşağıda sunulmuş listelerin tamamı şu kaynaktan alınmıştır: *Seder Olam*, 185-189.

rabbi Vilna'lı Eliyah Gaon bu listeye Hanani ve Oded'i de eklemekte, ayrıca kadın olan Yael'in yerine erkek peygamber Obadiyah'ın listeye yazılması gerektiğini söyler.

Seder Olam sunduğu başka bir listede peygamberlik geleneğini Hz. Âdem'den başlatır. Burada Tevrat'ın vahyedilmesinden önceki peygamberlerin hitabının sadece İsrailoğulları'na değil bütün dünyaya yönelik olduğunu belirterek şu listeyi sunar:

1	Âdem	2	Nuh	3	Şem
4	Yafet	5	Eber	6	İbrahim
7	İshak	8	Yakup	9	Beor
10	Bal'am	11	Oz'lu Eyüp	12	Yemen'li Elifaz
13	Şuh'lu Bildad	14	Naama'lı Sofar	15	Bûz'lu Elihu b. Berahel

Ardından Zerah'ın oğulları diye tanıttığı, Mısır'da peygamberlik edenler diye tanıttığı peygamberler şunlardır: Zimri, Etan, Heman, Kalkol, Darda. Bundan sonra Tevrat'ın vahyedildiğini, fakat İsrailoğulları'nın henüz Yerusalem'e girmeyip Sina çölünde yaşadıkları sürece gelen peygamberleri zikreder: Musa, Harun, Asir, Elkana, Abiasaf. Yerusalem'i aldıktan sonraki dönem peygamberleri olarak şunları zikreder:

1	Yuşa	2	Pinhas	3	Elkana
4	Samuel	5	Davut	6	Gad
7	Natan	8	Asaf	9	Heman
10	Yedutun	11	Şilo'lu Ahiya	12	Süleyman
13	İddo	14	Azariya b. Oded	15	Hanani
16	Yehu b. Hanani	17	Eliya	18	Mihayihu
19	Elişa	20	Hiziel b. Zekeriya	21	Eliezer b. Dodavahu
22	Zekeriya b. Yehoyada	23	Amoz	24	Yeşaya
25	Zekeriyahu	26	Oded	27	Yeremya
28	Uriya b. Şemayahu	29	Hezekiel	30	Daniel
31	Hoşea b. Beerî	32	Amos	33	Mika
34	Ovadiya	35	Yonah	36	Yoel

37	Nahum	38	Habakkuk	39	Tzefanya b. Kuşi
40	Haggay	41	Zekeriya	42	Malaki

Bu listede peygamber olarak tanımlanmasının yanı sıra Talmud'da da peygamber tasvir edilen¹⁰⁷ Davut ve Süleyman ilahi vahye muhatap olsalar da Yahudi geleneğinde genel kabul gördüğü üzere peygamber değil, Tanrı ile irtibatı olan birer kral sayılırlar. İbn Meymun yukarıdaki isimler arasında bulunmayan Metuşaleh'i ve Enoh'u da peygamber olarak zikreder.¹⁰⁸ Raşi Tevrat'a yazdığı tefsirinde Ana'ların¹⁰⁹ de peygamber olduğunu ifade eder.¹¹⁰ Bundan başka, rabbiler tarafından kabul edildiği üzere kendi adıyla birlikte babasının adı da zikredilen peygamberin babası da peygamberdir.¹¹¹ İşaret edilmelidir ki son peygamber Malaki'nin kimliği konusunda tartışmalar yaşanmış, onun Mordehay olduğunu düşünenlerin yanı sıra Ezra olduğunu ileri sürenler de olmuştur.¹¹²

Sonuç

Yahudilikte peygamberlik müessesesi, komşu kavimlerin kültürlerini de yansıtan çok yönlü bir olgudur. Sahte peygamberler hakkında da aynı terimin kullanıldığı dikkate alınır bu müesseseyi teşkil edenleri tefrik etmek literal olarak zordur. Fakat vaatlerine ve ettiği davete bakarak peygamberlik iddiasında olan birisinin gerçek mi sahte mi peygamber olduğu anlaşılabilir. Yahudiliğe göre peygamberler masum değillerdir ve günah işleyebilirler. Bu anlamda peygamberlerin sorumlulukları sadece ilahi mesajları insanlara eksiksiz ulaştırmak olup geri kalan davranışlarda onlar da diğer insanlar gibi olup Tanrı tarafından özel bir himaye altına alınmamışlardır. Bu nedenle kutsal metinler bazı Yahudi peygamberlerin farklı günahları işlediklerinden bahsetmektedir. Hz. Musa istisna olmakla Yahudi tarihi içerisinde bir krala bağlı olarak faaliyette bulunan peygamberler olduğu gibi ücretle çalışan peygamberler de olmuştur. Peygamberlik müessesesi bir nevi toplumsal danışmanlık olarak görüldüğü içindir ki tarih içerisinde önemli işler yapmış kadınlar da peygamber sayılırlar. Nitekim diğer kabilelerin peygamberleri de bu mahiyettedir. Peygamberlik müessesesinin bu yönüyle bağlantılı olsa gerek kutsal metinlerde peygamberi ifade etmek için navi, iş ha-Elohim, hoze ve roe kelimeleri olmak üzere, farklı terimler kullanılmaktadır. Her terimin sahip

¹⁰⁷ Sotah 48b.

¹⁰⁸ İbn Meymun, *Delâlet*, 411.

¹⁰⁹ İngilizce kaynaklarda *Matriarch* diye geçmektedir. Talmud bunların sayısının dört olduğunu belirtir: Sara, Rebekka, Rahel ve Lea. (Berakoth 16b)

¹¹⁰ *The Torah with Rashi's Commentary I: Bereishis/Genesis*, (Brooklyn: Mesorah Publications, 1995), 327.

¹¹¹ Megillah 15a.

¹¹² Megillah 15a.

olduğu kendi özel anlamı, kavramsal içeriği anlamaya da yardımcı olmakla birlikte nübüvvet anlayışının bir evrim yaşadığını, diğer insanların hissetmediği şeyleri hisseden primitif bir peygamberden hükmü kıyamete kadar devam edecek olan azametli bir peygambere doğru gelişme gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Navi kelimesi sözcü anlamına gelmektedir; bu vasıfta olan birisi Tanrının insanlar arasındaki sözcüsüdür. İş ha-Elohim, Tanrı ile bağlantı içerisinde olmayı ifade eden bir terimdir ve aslında diğer terimlere kıyasla herhangi bir spesifik fonksiyonu belirtmediği için bir anlamda basit bir nitelemedir. Geriye kalan hoze ve roe kelimeleri her ikisi gören anlamına gelse de semantik olarak bu iki kelime arasında farklılık mevcuttur. Hoze kelimesi bir şeyi önceden gören, tahmin eden anlamına gelmekte, roe kelimesi ise genel olarak görmeyi ifade etmektedir. Kelimelerin peygamber anlamında kullanılmasında da vahyin gelişimiyle ilgili bir ayrımın varlığı görünmektedir. Şöyle ki hoze kelimesi daha sınırlı olup rüyaya işaret etmekte ve yöneticilerin sarayında ifa edilen bir meslek anlamında da kullanılmaktadır. Buna karşın roe kelimesi geniş yelpazeye sahip olup rüyete, ilahi vizyona mazhariyete işaret etmektedir ki bu da kelimenin genel anlamı ile ilişkilendirilebilir.

Mahiyeti bakımından peygamberlik müessesesi, peygamberle Tanrı ve peygamberle diğer insanlar olmak üzere, iki yönlüdür. Birinci yön peygamberle Tanrı arasındaki iletişim yönüdür. Tanrı herkesin yaratıcısı olduğu için insanlar arasından herkesle irtibata geçmesi doğaldır. Dolayısıyla, bu bağlamda Yahudi olmayanların da peygamber olmaları imkân dâhilindedir. Nitekim Yahudiliğe göre diğer kabilelerden de peygamberler gelmiştir. Fakat bu peygamberlerin ortak özelliği, Hz. Musa'dan önceki dönemde gelmiş olmalarıdır. Hz. Musa'dan sonra Tanrı sadece Yahudi ulusundan peygamberler göndermiş, insanlıkla ilişkisini onlar üzerinden sürdürmeyi tercih etmiştir. Tebliğ, ilahi mesajları insanlara ulaştırma, Yahudiliğe göre peygamberliğin ikinci yönüdür. Peygamberle diğer insanlar arasındaki ilişkiyi ifade eden bu özellik peygamberlik için olmazsa olmaz bir şarttır. Hz. Musa'dan önce Yahudi olmayanlardan peygamberler geldiği gibi İbrani ulusundan da peygamberler gelmiştir. Bu peygamberlerden sadece Hz. İbrahim için Tevrat navi tabirini kullanmıştır. Diğer peygamberlerin peygamberlikleri ise diğer dini kaynaklarda geçmiş olup bu bilgiler de tamamen ittifak halinde değildir. Yahudiliğe göre en yüce peygamber Hz. Musa'dır. O, kendisinden öncekilere benzemediği gibi kendisinden sonra gelenler arasında da ona eşdeğer herhangi bir peygamber mevcut değildir. Hz. Musa'nın bu üstünlüğü Tanrı ile yüzyüze görüşmesinden dolayıdır. Bu, en üst düzey ilahi iletişim şeklidir. Hz. Musa'nın konumunun baskınlığı nedeniyle onun getirdiği şeriatın aslında ondan önceki peygamberler tarafından da bilindiği ve uygulandığı kabul edilmiştir. Yine, daha sonra gelen peygamberler de onun yolunda devam etmişlerdir. Aslında, Hz. Musa'ya tabi olma bu peygamberler için bir test mesabesinde olmuştur. Eğer peygamberlik iddiasında olan kişinin

söylemlerinde Hz. Musa'nın mesajına muhalefet görülürse, bu onun gerçek peygamber olmadığına delil sayılırdı.

Yahudilikte peygamberlerin sayısı konusunda farklı rakamlar ileri sürülmüştür. Talmud'a göre peygamberlerin sayısı Mısır'dan çıkan Yahudilerin sayısı kadardır ki bu da 600 bin kusur peygamber anlamına gelmektedir. Bu kaynak bütün peygamberlerin mesajlarının yazıya dökülmediğini ve bundan dolayı da unutulup gittiklerini söylemektedir. İsimleri bilinen peygamberlerin sayısı 55'tir. Bunlardan 7'si kadın peygamberdir. Talmud kadın peygamberlerin adlarını belirtse de erkek peygamberler hakkında bilgi vermemiştir. Bu nedenle erkek peygamberler konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş, Ortaçağ Yahudi uleması peygamberlik listesine bazı yeni isim önerisinde bulunmuşlar. Yahudi tarih kitabı olan Seder Olam Rabbah kitabında bu peygamberlerin isimleri teker teker sayılmaktadır. Yahudiliğe göre son peygamber, Malaki'dir. Onunla birlikte peygamberlik silsilesi son bulmuştur. Metin gövdesi...

Kaynakça

- Bratsiotis, "Ish", *Theological Dictionary of the Old Testamen*, (ed.) Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Joseph Fabry, I, 222-235.
- Fuhs, "Ra'a", *Theological Dictionary of the Old Testamen*, (ed.) Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Joseph Fabry, XIII, 208-242.
- Howard Kreisel, *Prophecy: the history of an idea in medieval Jewish philosophy*, Dordrecht: Kluwer, 2001.
- Jepsen, "Chazah", *Theological Dictionary of the Old Testamen*, (ed.) Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Joseph Fabry, IV, 280-290.
- Joseph Blenkinsopp, *A history of prophecy in Israel*, Louisville: Westminster John Knox, 1996.
- Midrash Rabbah*, (ed.) H.Friedman, Maurice Simon, London: Soncino Press, 1939.
- Midrash Tanhuma I*, (tr.) John T. Townsend, New Jersey: Ktav, 1989.
- Moses Maimonides, *The guide for the perplexed*, (tr.) M. Friedlander, 2. bsk., New York: Dover, 1956.
- Musa ibn Meymun el-Kurtubi, *Delâletü'l-hâirîn*, (thk.) Hüseyin Atay, Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye.
- Mustafa Sinanoğlu, *Kitab-i Mukaddes ve Kuran-ı Kerimde Nübüvvet*, MÜİF, yayınlanmamış doktora tezi, 1995.
- Müller, "Nabi", *Theological Dictionary of the Old Testamen*, (ed.) Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Joseph Fabry, IX, 129-150.
- Nahum M. Sarna, "Bible", *Encyclopaedia Judaica*, 814-836.
- Ömer Faruk Harman, "Yahudilikte peygamberlik ve peygamberler", *İslam Tetkikleri Dergisi*, IX, 127-161.
- Pedersen, Johannes, *Israel- its life and culture II*, Atlanta: Scholar Press, 1991.
- Ramban-Nachmanides, *Commentary on the Torah: Bereishis II*, Brooklyn: Mesorah Publications, 2005.
- Robert Carroll, "Prophecy and Society", *The world of ancient Israel*, (ed.) Ronald Ernest Clements, Cambridge University Press, 1989, 203-225.
- Robert P. Gordon, *The place is too small for us: the Israelite prophets in recent scholarship*, Eisenbrauns, 1995.
- Ronald Clements, *Prophecy and tradition*, Oxford: Basil Blackwell, 1975.
- Ronald E. Clements, *Prophecy and covenant*, SCM Press, 1965.

- Seder Olam: The rabbinic view of Biblical chronology*, (tr.) Heinrich W. Guggenheimer, Jason Aronson Inc, 1998.
- Shalom M. Paul, "Prophets and Prophecy", *Encyclopaedia Judaica*, XIII, 1150-1175.
- Steven Wilf, *The Law before the Law*, Lexington Books, 2008.
- Tanna debe Eliyyahu: the lore of the school of Elijah*, (tr.) William Braude, Israel Kapstein, Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1981.
- The Torah with Rashi's Commentary I: Bereishis/Genesis*, Brooklyn: Mesorah Publications, 1995.
- Walther Eichrodt, *Theology of the Old Testament I*, (tr.) J.A. Baker, Philadelphia: The Westminster Press, 1961.
- Walther Zimmerli, *The law and the prophets: a study of the meaning of the Old Testament*, Oxford: Basil Blackwell, 1965.
- Yehezkel Kaufmann, *History of the religion of Israel IV: from the Babylonian captivity to the end of prophecy*, New York: Ktav, 1977.
- Yehezkel Kaufmann, *The religion of Israel from its beginnings to the Babylonian exile*, (tr.) Moshe Greenberg, (London: George Allen and Unwin, 1961.

